پژوهشی

مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران
دوره شانزدهم شماره ۵۶ بهمن و اسفند سال ۱۳۸۵ (۱۳۵-۱۲۶)

بررسی دیدگاه اعضای هیأت علمی و دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران در مورد ارزشیابی استادان توسط دانشجویان، ۱۳۸۴

منصور رنجبر (M.Sc.) *+ کوروش وحید شاهی (M.D.)** میترا محمودی (Ph.D.)***

چکیده

سابقه و هدف: ارزشیابی از مهم‌ترین پایه‌های ارتقاء کیفیت آموزش می‌باشد. ارزشیابی استادان به روش‌های گوناگون شامل ارزشیابی توسط دانشجویان، (معمول‌ترین روش)، همکاران و مدیران گروه‌ها، بررسی پرونده آموزش و ... انجام می‌گردد. در این راستا شناخت دقیق دیدگاه استادان و دانشجویان به عنوان ارزشیابی شوندگان و ارزشیابی کنندگان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از این رو در این مطالعه دیدگاه استادان و دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران در مورد ارزشیابی توسط دانشجویان در سال ۱۳۸۴ مورد بررسی قرار گرفت.

مواد و روش‌ها: مطالعه از نوع توصیفی و مقطعی بوده و جامعه مورد مطالعه استادان و دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران بوده‌اند و روش نمونه‌گیری به شیوه سرشماری بود. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه‌ای مشتمل بر سوالاتی درمورد متغیرهای زمینه‌ای و آموزشی و دیدگاه استادان و دانشجویان در مورد نحوه انجام ارزشیابی (زمان، نحوه توزیع برگه‌ها، توضیحات کارشناسان) ویژگی‌های عملکردی دانشجویان در ارزشیابی (آگاهی، صداقت و اغراض شخصی) و ابزار ارزشیابی(پرسشنامه‌ها و رئوس) بود. روایی پرسشنامه با روش مشاوره با صاحبنظران و پایایی با آزمون مجدد(r=۰/۸۵) تایید شد و پس از جمع‌آوری اطلاعات آنالیز در نرم افزار SPSS11 و به کمک آمار توصیفی، آزمون‌های t و مربع کای و همبستگی اسپیرمن انجام شد.

یافته‌ها: درمجموع ۳۴۵ نفر (۹۵ نفر استاد و ۲۵۰ دانشجو) درمطالعه شرکت‌ردند. میانگین سن استادان: ۷/۲۲ ± ۴۲/۷۷ سال و دانشجویان ۲ ± ۲۴/۹۸ سال بود. ۸۲/۱ درصد استادان و ۳۹/۳ دانشجویان مرد بودند. نحوه انجام ارزشیابی (زمان، نحوه توزیع برگه‌ها و توضیحات کارشناسان) از نظر اغلب استادان و دانشجویان مناسب بود. در مورد آگاهی وصداقت دانشجویان در تکمیل پرسشنامه، درصد قابل توجهی از استادان(۴۰-۲۰ درصد) نسبت به آن نگرش منفی داشتند و بیش از نیمی از استادان به کل فرایند ارزشیابی نگرش منفی داشتند. در مورد رئوس پرسشنامه‌های نظری، عملی و بالینی در حالی‌که دانشجویان بر جنبه‌های معلم بودن، ارتباط استاد با دانشجو و انتقال مفاهیم تاکید داشتند، این موارد از نظر استادان اهمیت کم‌تری داشت.

استنتاج: ازنظر اغلب استادان و دانشجویان نحوه انجام ارزشیابی مناسب است، اما نگرش منفی قابل توجهی در استادان نسبت به آگاهی وصداقت دانشجویان در تکمیل پرسشنامه وجود دارد. الویت‌های ارزشیابی از نظرات استادان و دانشجویان متفاوت است. به نظر می‌رسد طراحی و انجام اقداماتی جهت بهبود نگرش استادان درمورد ارزشیابی آنان توسط دانشجویان و نزدیک‌تر نمودن دیدگاه‌های این دو گروه ضروری می‌باشد.

واژه های کلیدی : ارزشیابی، استادان، دانشجویان

این تحقیق طی شماره ۶۸- ۸۴ در شورای پژوهشی دانشگاه ثبت شده و با حمایت مالی دانشگاه علوم پزشکی مازندران انجام شده است.

* کارشناسی ارشد مدیریت، عضو هیئت علمی (مربی) دانشگاه علوم پزشکی مازندران
+ ساری : بلوار ولی عصر- سه راه جویبار دانشگاه علوم پزشکی مازندران Email: man fm42 @ yahoo.com
** متخصص اطفال دانشگاه علوم پزشکی مازندران *** متخصص فارماکولوژیست، عضو هیئت (استادیار) علمی دانشگاه علوم پزشکی مازندران

تاریخ دریافت : ۸۵/۴/۱۹ تاریخ ارجاع جهت اصلاحات : ۸۵/۸/۶ تاریخ تصویب: ۸۵/۹/۲۲

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-01]

www.SID.ir

مقدمه

ارزشیابی به یک فرایند نظام‌دار (سیستماتیک) برای جمع‌آوری، تحلیل وتفسیر اطلاعات اطلاق می‌گردد(۱)، به این منظورکه تعیین شود آیا هدف‌های مورد نظر تحقق یافته‌اند یا در حال تحقق هستند و به چه میزان ارزشیابی برای تعیین ارتباط، اثربخشی و تاثیرفعالیت‌های مشخص مورد استفاده قرار می‌گیرد(۲) و ارزشیابی معلم عبارتست از تعیین میزان موفقیت معلمان در رسیدن به هدف‌های آموزشی. از طرف دیگر آموزش پزشکی به دلیل مسوولیت دانش‌آموختگان آن دربرابر جان انسان‌ها از اهمیت و حساسیت ویژه‌ای برخوردار بوده و از این رو امروزه توجه و تلاش فراوانی در زمینه ارتقاء کیفیت مستمر در سیستم‌های آموزش پزشکی صرف می‌گردد. بی‌تردید یکی از مهم‌ترین اجزا در سیستم آموزشی، استادان می‌باشندکه دارای نقش تعیین‌کننده‌ای در دستیابی به اهداف آموزشی می‌باشند و در این راستا ارزشیابی استادان و بررسی کیفیت کار آنان از مهم‌ترین جنبه‌های موثر در ارتقاء کیفیت آموزش آنان خواهد بود(۱).

برای ارزشیابی استادان شیوه‌ای گوناگونی وجود دارد مانند، ارزشیابی توسط دانشجویان، ارزشیابی توسط همکاران و مسوولین آموزشی، بررسی برون‌دادهای آموزشی و پژوهشی، بررسی حضور فیزیکی در محیط‌های آموزشی و... که در بین این روش‌ها رایج‌ترین روش که به طور معمول در هر نیمسال/ دوره درسی انجام می‌گردد، ارزشیابی استادان توسط دانشجویان است که به وسیله پرسشنامه‌های مشخص در مورد دروس نظری، عملی و بالینی انجام می‌گردد و نتایج آن در روند ارتقاء استادان ، برنامه‌ریزی آموزشی و ارزیابی کلی گروه آموزشی و دانشکده مورد استفاده قرار می‌گیرد.

بدیهی است در این راستا شناخت دقیق دیدگاه دانشجویان و استادان به عنوان افرادی که ارزشیابی را انجام می‌دهند و افرادی‌که مورد ارزشیابی قرارمی‌گیرند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است زیرا که اگر در دانشجویان دیدگاه مثبتی در مورد مناسب بودن نحوه انجام ارزشیابی و کارآیی آن نداشته باشند، صحت و دقت پاسخ‌های آنان به سوالات ارزشیابی مورد تردید جدی بوده و از طرف دیگر در استادان هم اگر دیدگاه مثبتی در مورد ارزشیابی خود توسط دانشجویان وجود نداشته باشد، پذیرش نتایج و لحاظ نمودن آن توسط استادان به وقوع نمی‌پیوندد. با توجه به این اهمیت، در این مطالعه دیدگاه استادان و دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران در مورد ارزشیابی درسال ۱۳۸۴ مورد بررسی قرارگرفت. با توجه به این که تعداد زیاد رئوس مطرح در ارزشیابی (شامل ویژگی‌های عملکردی، زمان و پرسشنامه‌های دروس نظری، عملی و بالینی و لزوم مطالعه آنها در دو بخش استادان و دانشجویان)بخش وسیعی از اطلاعات را فراهم می‌نماید، در این مطالعه دیدگاه اعضای هیات علمی و دانشجویان دانشکده پزشکی در مورد ارزشیابی استادان مورد بررسی قرار گرفت تا با تجزیه و تحلیل و استفاده از تجربیات حاصل از آن طی مطالعات وسیع‌تر در آینده سایر دانشکده‌ها نیز مورد بررسی قرار گیرد.

مواد و روش ها

این مطالعه از نوع توصیفی و مقطعی بوده و جامعه مورد مطالعه استادان و دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه‌علوم پزشکی مازندران بوده‌اند.روش نمونه‌گیری به شیوه سرشماری بوده و کلیه اعضای هیأت علمی و همچنین دانشجویانی که حداقل یک نیم‌سال تحصیلی را

Archive of SID

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-01]

www.SID.ir

در دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران گذرانیده‌اند، مورد مطالعه قرارگرفته‌اند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه‌ای مشتمل بر سوالاتی در مورد متغیرهای زمینه‌ای و۶۲سوال در زمینه دیدگاه دانشجویان و در مورد زمان انجام ارزشیابی، نحوه توزیع برگه‌ها، توضیحات کارشناسان در زمان ارزشیابی، ویژگی‌های عملکردی دانشجویان درتکمیل پرسشنامه (آگاهی، صداقت و اغراض شخصی) و ابزار ارزشیابی (رئوس موجود در پرسشنامه دروس تئوری، عملی و بالینی) و همچنین دیدگاه کلی آنها نسبت به ارزشیابی استاد توسط دانشجو در پرسشنامه‌ها بود که با درجه‌بندی لیکرت از کاملا مناسب تا کاملا نامناسب درجه‌بندی شد. دیدگاه کلی در مورد ارزشیابی به وسیله امتیازبندی و با تعیین نقاط برش ۲۵ ، ۵۰ ، ۷۵ درصد از امتیاز کل مشخص گردید. روایی پرسشنامه با روش تائید روایی محتوا و (Content Validity) به وسیله مشاوره با صاحبنظران و پایایی آن با روش آزمون مجدد (Test-Retest) با r= ۰/۸۵ کنترل گردید. توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه توسط مرکز توسعه آموزش و با همکاری کارشناسان مراکز آموزشی و درمانی دانشکده انجام شد. پس از جمع‌آوری اطلاعات، آنالیز با استفاده از نرم‌افزار SPSS ۱۱ و به کمک آمار توصیفی و آزمون‌های t و مربع k و تحلیل همبستگی اسپیرمن انجام شد. سطح معنادار آزمون ۰/۰۵ درنظر گرفته شد.

یافته ها

در مجموع ۳۴۵ نفر شامل ۹۵ نفر استاد (ضریب پاسخ دهی ۷۰ درصد) و ۲۵۰ دانشجو (ضریب پاسخ دهی ۷۳ درصد) در مطالعه شرکت کردند. میانگین سن استادان ۷/۲ ± ۴۲/۷ (۵۸-۳۵) سال و میانگین سابقه تدریس ۷/۱ ±۱۰/۷ (۳۰-۱) سال بود. ۸۲/۱ درصد استادان مرد بودند. ۱۸درصد استادان در رشته‌های علوم پایه و ۸۲ درصد در رشته‌های بالینی تدریس می‌نمودند. همچنین سن دانشجویان ۲ ± ۲۴/۹۸ (۳۰-۱۹) سال بود. ۶۰/۷ درصد زن بودند. ۳۰/۹ درصد در مقطع علوم پایه، ۱۰/۶ درصد در دوره فیزیوپاتو و بقیه در مقطع بالینی تحصیل می‌نمودند. دیدگاه استادان در مورد جنبه‌های مختلف ارزشیابی به قرار زیر بود.

در مورد زمان انجام ارزشیابی ۶۶/۶ درصد آن را کاملا یا نسبتا مناسب و ۱۹/۹ درصد آن را نسبتا یا کاملا نامناسب دانسته و ۱۳/۵ درصد به این سوال پاسخ ندادند. در مورد نحوه توزیع برگه‌های ارزشیابی ۴۹/۵ آن را کاملا یا نسبتا مناسب و ۳۴/۹ درصد آنرا نسبتا یا کاملا نا مناسب دانسته و ۱۵/۶ درصد استادان به این سوال پاسخ ندادند.

در مورد توضیحات کارشناسان راجع به ارزشیابی در زمان توزیع برگه‌ها ۵۴ درصد آن را کاملا یا نسبتا مناسب و ۲۱ درصد آن را نسبتا یا کاملا نامناسب دانسته و ۲۵ درصد استادان شرکت‌کننده به این سوال پاسخ ندادند.

۳۸/۴ درصد استادان درمورد این‌که آیا دانشجویان با آگاهی پرسشنامه را تکمیل می‌کنند پاسخ اصلا یا گاهی را انتخاب کردند و در مورد صداقت دانشجویان در تکمیل پرسشنامه ۳۴/۶ درصد استادان کاملا یا نسبتا مخالف بودند و همچنین در مورد دخالت دادن اغراض شخصی ۶۴ درصد استادان کاملا یا نسبتا موافق بودند و در مورد این‌که ارزشیابی استاد موجب خدشه دار شدن روابط استاد و دانشجو می شود ۷۴/۸ درصد کاملا یا نسبتا موافق بودند و در نهایت نظر ۵۳/۶ درصد استادان به طور کلی در مورد روند ارزشیابی منفی بود. بین این دیدگاه با جنس، سن، رشته تحصیلی و سابقه تدریس رابطه معنادار وجود نداشت.

بررسی یافته‌ها در زمینه دیدگاه استادان در مورد پرسشنامه دروس نظری نشان داد ۲۳/۴ درصد آن را

Archive of SID

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-01]

www.SID.ir

نسبتا و۷۶/۶ درصد آنراکاملا مناسب می‌دانستند. درمورد رئوس پرسشنامه دروس نظری، استادان مناسب‌ترین موارد برای ارزشیابی را «حضور در کلاس درساعت مقرر» ، «برخورد محترمانه با دانشجو» و «استفاده از وقت کلاس» می‌دانستند و نامناسب ترین موارد از نظر استادان شامل: «استفاده از روش‌های مناسب و متنوع برای انتقال مفاهیم درسی» ، «تسلط بر مفاهیم علمی و درسی» و «توانایی ایجاد انگیزه در دانشجویان برای یادگیری و مطالعه بهتر» بود (جدول شماره ۱).

جدول شماره ۱ : نظرات استادان و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران در مورد پرسشنامه دروس نظری

رئوس پرسشنامه دروس نظری	مناسب		نامناسب	
	استاد	دانشجو	استاد	دانشجو
۱- حضور در کلاس در ساعت مقرر	۹۳/۴	۹۲/۵	۶/۶	۷/۵
۲- استفاده از وقت کلاس	۹۰	۹۱/۵	۱۰	۸/۵
۳- توجه ونظارت برحضور بموقع ومرتب دانشجو در کلاس	۸۳/۹	۸۴/۲	۱۶/۱	۱۵/۸
۴- برخورد محترمانه با دانشجو	۹۰	۸۲/۹	۱۰	۱۷/۱
۵- توجه به یادگیری و درک مطلب تدریس شده، توسط دانشجو	۹۰/۳	۸۲/۸	۹/۷	۱۷/۲
۶- استفاده از روش‌های مناسب و متنوع برای انتقال مفاهیم درسی	۶۶/۶	۷۷/۱	۳۳/۴	۲۲/۹
۷- ارزیابی یادگیری دانشجو در طول ترم از طریق طرح سوالات مناسب	۸۷/۱	۷۳/۳	۱۲/۹	۲۶/۷
۸- ارائه مطالب درسی به صورت کاربردی و همراه با مثال های مناسب	۸۷/۱	۷۷/۹	۱۲/۹	۲۱/۱
۹- تسلط بر مفاهیم علمی و مطالب درسی	۸۱/۳	۸۳/۵	۱۸/۷	۱۶/۵
۱۰- توانایی و انتقال مفاهیم درسی	۹۰/۳	۸۱/۲	۹/۷	۱۸/۸
۱۱- توانایی ایجاد انگیزه در دانشجویان برای یادگیری و مطالعه بیش‌تر	۸۱/۶	۶۸/۹	۱۸/۴	۳۱/۱
۱۲- توانایی مشارکت دادن دانشجویان در بحث‌های کلاس و فعال سازی کلاس	۹۰/۳	۷۵/۲	۹/۷	۲۴/۸
۱۳- داشتن برنامه ریزی درسی و تدریس برمبنای آن	۸۷/۱	۸۰/۵	۱۹/۹	۱۹/۵
۱۴- ارائه برنامه جدید و معرفی منابع جدید و معتبر	۳/۹	۸۵/۸	۱۶/۱	۲۴/۲
۱۵- پاسخ به درخواست مشاوره دانشجویان در خارج از ساعات کلاس درس	۹۱/۷	۸۰/۷	۸/۳	۱۹/۳

همچنین در مورد پرسشنامه دروس عملی، ۱۷/۴ درصد استادان آن را نسبتا مناسب و ۸۲/۶ درصد آن را کاملا مناسب می‌دانستند در مورد این پرسشنامه، در دیدگاه استادان، مناسب‌ترین رئوس شامل «برقراری ارتباط بین دروس نظری و عملی» و «تسلط کافی برای انجام مهارت‌های عملی» و نامناسب‌ترین رئوس برای قرارگیری در پرسشنامه دروس عملی شامل: «ارائه توضیحات لازم در مورد لوازم و امکانات موجود» و «نظارت مرتب بر یادگیری مهارت‌های عملی فراگیران» بود (جدول شماره۲).

جدول شماره ۲ : نظرات استادان و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران در مورد پرسشنامه دروس عملی

رئوس پرسشنامه دروس عملی	مناسب		نامناسب	
	استاد	دانشجو	استاد	دانشجو
۱- حضور بموقع استاد در محل آموزش مهارت‌های عملی	۹۲/۸	۷۸/۶	۷/۲	۲۱/۴
۲- توجه به حضور مرتب و بموقع فراگیران درمحل آموزش مهارت‌های عملی	۹۶/۴	۸۴/۲	۳/۶	۱۵/۸
۳- ارتباط مناسب با فراگیران	۱۰۰	۷۸	۰	۲۲
۴- بیان مناسب وظایف فراگیران در ابتدای آموزش مهارت‌های عملی	۱۰۰	۸۲/۹	۰	۱۷/۱
۵- ارائه توضیحات لازم در خصوص لوازم و امکانات موجود در بخش	۶۴/۳	۸۰/۳	۳۵/۷	۱۹/۷
۶- کمک به فراگیران در شناخت مسئولیت حرفه ای خود	۶۷/۹	۷۶	۳۲/۱	۲۴
۷- نشان دادن نحوه انجام مهارت‌های عملی به فراگیران	۹۷	۸۴/۶	۳	۱۵/۴
۸- تسلط کافی برای انجام مهارت‌های عملی	۹۳	۷۷/۸	۷	۲۲/۲
۹- برقراری ارتباط بین دروس نظری و مهارت‌های عملی	۱۰۰	۸۷/۷	۰	۱۲/۳
۱۰- پاسخ مناسب به سوالات فراگیران	۹۶/۴	۸۲	۳/۶	۱۸
۱۱- شرکت دادن فراگیران در انجام کار عملی	۹۷	۸۰/۳	۳	۱۹/۷
۱۲- نظارت مرتب بر یادگیری مهارت‌های عملی	۶۶/۷	۷۸/۲	۳۳/۳	۲۱/۸
۱۳- تذکر و طرح اصلاحات لازم حین انجام کار	۱۰۰	۷۸/۶	۰	۲۱/۴
۱۴- ایجاد جو مناسب برای ارائه اطلاعات جدید از سوی فراگیران حین آموزش مهارت‌های عملی	۸۸/۳	۷۷/۹	۱۱/۷	۲۲/۱
۱۵- تشویق و ترغیب فراگیران به مطالعه بیشتر برای بهبود یادگیری	۹۳/۱	۸۱/۳	۶/۹	۱۸/۷
۱۶- توجه به ارتباط متقابل فراگیران و کارکنان بخش	۹۳/۷	۷۷/۶	۶/۳	۲۲/۴
۱۷- توجه به ارتباط صحیح فراگیران با بیمار	۶۴/۳	۷۰	۳۵/۷	۳۰
۱۸- ارزشیابی یادگیری مهارت‌های‌عملی ازسوی فراگیران	۹۶/۴	۷۱/۸	۳/۶	۲۸/۲

در مورد پرسشنامه دروس بالینی نیز در دیدگاه استادان ۸۱/۵ درصد کاملا مناسب و ۱۸/۵ درصد نسبتا مناسب بود و مناسب‌ترین رئوس پرسشنامه شامل: «توجه به مسائل شایع پزشکی جامعه» «مفیدی و کاربردی بودن آموزش درمانگاهی» و «حضور به موقع استاد در بخش» و نامناسب‌ترین رئوس شامل: « توجه به ارتباط متقابل فراگیران و کارکنان» و « در اختیار گذاشتن اطلاعات جدید در رشته مربوطه» بود(جدول شماره ۳).

Archive of SID

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-01]

www.SID.ir

جدول شماره ۳ : نظرات اساتید و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران در مورد پرسشنامه دروس بالینی

آیتم های پرسشنامه دروس بالینی	مناسب		نامناسب	
	استاد	دانشجو	استاد	دانشجو
۱- حضور بموقع استاد در بخش مطابق برنامه تعیین شده توسط گروه	۸۹/۹	۸۶/۲	۱۰/۱	۱۳/۸
۲- حضور استاد در امور آموزش بخش (راند، کنفرانس صبحگاهی و ...)	۸۸/۹	۷۶	۱۱/۱	۲۴
۳- شرکت فعال استاد درسمینارهای مربوط به بخش	۹۴/۸	۷۴	۵/۲	۲۶
۴- توجه به حضور مرتب و بموقع فراگیران در بخش	۹۶/۴	۸۲	۳/۶	۱۸
۵- بیان مناسب وظایف فراگیران	۹۶/۵	۷۷/۵	۴/۵	۲۲/۵
۶- توجه به ارتباط متقابل فراگیران و پرسنل	۸۷/۹	۸۵/۷	۱۲/۱	۱۴/۳
۷- ۱۰-ارتباط مناسب استاد با فراگیران	۸۹/۹	۸۳/۷	۱۰/۱	۱۶/۳
۸- ارتباط مناسب با بیماران	۸۹/۹	۷۵/۶	۱۰/۱	۲۴/۴
۹- توجه به معاینه و شرح حال گرفتن از بیمار توسط فراگیران	۹۲/۲	۸۷/۷	۷/۸	۱۲/۳
۱۰-تفسیر مسائل و مشکلات بالینی برای فراگیران	۹۷	۷۹/۶	۳	۲۰/۴
۱۱- مورد بحث قرار دادن موارد اورژانس رشته مربوط	۸۹/۳	۸۱/۲	۱۰/۷	۱۸/۸
۱۲- توجه به مسائل شایع پزشکی در جامعه	۹۲/۳	۸۵/۴	۷/۷	۱۴/۶
۱۳- تفسیر و توضیح یافته های پاراکلنیک (آزمایشگاه، رادیولوژی و ...)	۸۲/۴	۷۸/۸	۱۷/۶	۲۱/۲
۱۴- مفید و کاربردی بودن راند استاد	۹۶/۴	۷۰/۲	۳/۶	۲۹/۸
۱۵- مفید و کاربردی بودن آموزش درمانگاهی	۹۲/۹	۷۳/۱	۷/۱	۲۶/۹
۱۶- مشارکت دادن فراگیران در کار درمانگاهی	۹۲/۸	۸۱/۲	۷/۲	۱۸/۸
۱۷- ایجاد جو مناسب در آموزش بالینی برای طرح آسان نقطه نظرات فراگیران	۱۰۰	۸۱/۲	۰	۱۸/۸
۱۸- تشویق فراگیران به مطالعه بیشتر از منابعی که خود معرفی می کنند	۸۸/۹	۷۲/۹	۱۱/۱	۲۷/۱
۱۹- در اختیار گذاشتن اطلاعات جدید رشته مربوطه	۸۵/۲	۸۳	۱۴/۸	۱۷
۲۰- کمک به فراگیران برای شناخت مسئولیت حرفه‌ای و قانونی رشته مربوطه	۸۶/۲	۷۲/۳	۱۳/۸	۲۷/۷
۲۱- ارزیابی بالینی فراگیران	۹۰/۶	۷۸/۹	۹/۴	۲۱/۱

دیدگاه استادان در مورد پرسشنامه‌های فوق با جنس، سن، رشته تحصیلی و سابقه تدریس رابطه معنادار نداشت. در مورد همبستگی بین نظرات استادان در مورد پرسشنامه‌های مختلف، یافته‌ها نشان داد که بین نظر استادان در مورد پرسشنامه نظری با نظر آنان در مورد پرسشنامه عملی ضریب همبستگی r= ۰/۵۲۱ و در مورد پرسشنامه نظری با پرسشنامه بالینی ضریب همبستگی r= ۰/۴۹۵ بود.

یافته‌های مطالعه در مورد دیدگاه دانشجویان در زمینه روند ارزشیابی استادان، نتایج ذیل را نشان داد: در مورد زمان ارزشیابی از نظر دانشجویان ۷۶/۵ درصد آن را کاملا یا نسبتا مناسب و ۲۳/۵ درصد آن را نسبتا یا کاملا نامناسب دانستند و در مورد نحوه توزیع برگه‌های ارزشیابی از نظر دانشجویان، ۷۵/۸ درصد آنرا کاملا یا نسبتا مناسب و ۲۴/۲ درصد کاملا یا نسبتا نامناسب بیان نمودند. همچنین در مورد توضیحات کارشناسان در زمینه ارزشیابی درزمان توزیع برگه‌ها، ۶۳/۶ درصد آنرا کاملا یا نسبتا مناسب ۳۶/۴ درصد آن را کاملا یا نسبتا نامناسب دانسته‌اند. در مورد این که تکمیل پرسشنامه دانشجویان با آگاهی انجام می‌گردد. ۶/۶ درصد دانشجویان یا کاملا مخالف و ۳۵/۵ درصد با آن کاملا موافق بودند، در مورد رعایت صداقت در تکمیل پرسشنامه، ۳۳/۸ دانشجویان کاملا موافق بودند. همچنین در مورد دخالت اغراض شخصی در تکمیل پرسشنامه ۳۲/۹ درصد کاملا یا نسبتا مخالف بودند. دیدگاه‌های فوق با جنس، سن و سال ورودی رابطه معنادار نداشت.

یافته‌ها در مورد دیدگاه دانشجویان در زمینه پرسشنامه‌های دروس نظری، عملی و بالینی نشان داد. که: در مورد مناسب بودن پرسشنامه دروس نظری دیدگاه با سال ورودی رابطه معنادار داشت؛ به نحوی که در دانشجویان سال‌های بالاتر این دیدگاه منفی‌تر بود و در مورد مناسب بودن پرسشنامه دروس عملی نیز نتایج نشان داد که به طور معناداری در جنس مذکر دیدگاه منفی‌تر بود و همچنین دیدگاه در مورد پرسشنامه دروس بالینی در جنس مذکر و دانشجویان سال بالاتر منفی‌تر بود.

دیدگاه دانشجویان در مورد رئوس پرسشنامه‌های نظری، عملی و بالینی در جداول ۱ و ۲ و ۳ آورده شده است.

بحث

میزان پاسخ‌دهی استادان و دانشجویان (ضریب بازگشت پرسشنامه‌ها) به عنوان اولین نشانه از توجه و اهمیتی که استادان و دانشجویان برای ارزشیابی قائل هستند، از اهمیت برخوردار است که در مورد مطالعه حاضر یافته‌ها نشان داد که میزان پاسخ‌دهی دانشجویان

Archive of SID

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-01]

www.SID.ir

بیش‌تر از اساتید بوده که می‌تواند مربوط به اهمیت بیش‌تر این مسأله برای دانشجویان و در مقابل اهمیت کم‌تر آن برای استادان باشد که احتمالا ناشی از مشغله‌ها و "دغدغه‌های غیرآموزشی" و اهمیت کم‌تر «معلم بودن» برای استادان می‌باشد. میزان پاسخ‌دهی در سایر مطالعات داخلی در زمینه مشابه از اعدادی معادل مطالعه ما مانند مطالعه اسداللهی و همکاران در اهواز (۷۵/۵ درصد) صابری و همکاران در کاشان (۷۱ و ۷۵ درصد) تا میزان‌هایی کم‌تر مانند مطالعه قاسمی و همکاران در کردستان (۳۵ درصد) و خوشباطن و همکاران در تبریز (۴۷/۶ درصد)، متغیر بوده است(۶-۳).

یافته‌های‌مطالعه ما درسه زمینه قابل بررسی می‌باشد، نحوه انجام ارزشیابی، ویژگی‌های عملکردی انجام دهندگان ارزشیابی (دانشجویان) و ابزار ارزشیابی (پرسشنامه و رئوس).

در مورد نحوه انجام ارزشیابی (زمان، نحوه توزیع پرسشنامه‌ها و توضیحات کارشناسان) گرچه در مطالعه ما نشان داده شد که اکثریت استادان و دانشجویان آن را مناسب می‌دانستند، درصد قابل‌توجهی نیز آن‌را نامناسب می‌دانستند که به نظر می‌رسد با توجه به این مسأله جهت بهینه نمودن آن باید عوامل مربوط به نحوه توسط سیستم‌های مرتبط موردبررسی قرارگرفته وکاملا مناسب بودن آن مورد یقین قرار گیرد. در سایر مطالعات در این زمینه ، نحوه انجام ارزشیابی به تفکیک عوامل (زمان، نحوه توزیع و...) مورد بررسی قرار نگرفته و تنها طرهانی و همکاران در لرستان نشان دادند که مهارت کارشناسان واحد ارزشیابی از نظر ۳۰ درصد دانشجویان زیاد وخیلی زیاد است(۷).

در زمینه ویژگی‌های عملکردی انجام دهندگان ارزشیابی (آگاهی، صداقت و دخالت دادن اغراض شخصی) مطالعه حاضر نشان داد که از نظر درصد قابل توجهی از استادان، عدم آگاهی دانشجویان (۳۸/۴ درصد استادان) و عدم صداقت دانشجویان (از نظر ۳۴/۶ استادان)و دخالت‌دادن اغراض‌شخصی‌توسط دانشجویان (از نظر ۶۴ درصد استادان) در تکمیل پرسشنامه‌های ارزشیابی وجود داشته است و این در حالی است که اکثریت دانشجویان برخلاف استادان به‌آگاهی وصداقت خود در تکمیل پرسشنامه‌ها اعتقاد داشتند. به نظر می‌رسد تصویری تا این حد منفی در ذهن استادان از عملکرد دانشجویان در ارزشیابی و همچنین این یافته که بیش از نیمی از استادان به طورکلی ارزشیابی دانشجویان را نامطلوب می‌دانستند بیانگر واقعیت‌های نگران‌کننده در روند ارزشیابی بوده و به میزان قابل توجهی خطر عدم پذیرش نتایج ارزشیابی توسط استادان و بی‌اثرکردن ارزشیابی را درپی خواهد داشت، در این زمینه مطالعات زیادی انجام شده است از جمله: مطالعه جوادی و همکاران در قزوین‌که نشان داد اکثریت استادان معتقدند دانشجویان «تا حدودی» با آگاهی و صداقت پرسشنامه‌ها را تکمیل می‌کنند(۱۰-۸). همچنین مطالعه ضیایی و همکاران در بیرجند نشان داد ۴۰ درصد استادان معتقدند پرسشنامه توسط دانشجویان بدون مسوولیت و حوصله تکمیل شده و ۳۰ درصد معتقدند بدون آگاهی تکمیل می‌شود و همچنین صداقت دانشجویان در تکمیل پرسشنامه از دیدگاه استادان، متوسط ارزیابی شد(۱۱). در این زمینه مطالعه کریمی و همکاران در یزد نشان داد اکثریت قریب به اتفاق دانشجویان با غرض‌ورزی پرسشنامه را تکمیل می‌کنند(۱۳). مطالعه نویدیان و همکاران در زاهدان دیدگاه منفی‌تری را از استادان در مورد عدم دقت و عدم‌صداقت دانشجویان نشان داد(۱۴). البته برخی مطالعات خارجی نیز قابل اشاره است مانند مطالعه استراتون[1] و همکاران در دانشگاه کنتاکی که درستی اظهار نظر دانشجویان را به علت شیوع پاسخ‌های یکنواخت مورد تردید قرار می‌دهد(۱۵).

1. Stratton

Archive of SID
www.SID.ir
[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-01]

به هر حال آنچه از مطالعه ما و سایر مطالعات مشخص می‌شود آن است که باید از طرفی برای نگرش منفی استادان در مورد عملکرد دانشجویان در تکمیل پرسشنامه‌ها و از طرف دیگر برای بهینه نمودن و اصلاح این عملکرد تدابیری اساسی اندیشیده شود زیرا در غیر این صورت خطر ناکارآمدی ارزشیابی وجود دارد.

در زمینه ابزار ارزشیابی، اغلب استادان پرسشنامه های دروس نظری، عملی و بالینی را مناسب ارزیابی نموده اما دانشجویان در مورد هر سه پرسشنامه نظر منفی‌تری داشته‌اند و درصد بیش‌تری از دانشجویان آنها را نامناسب می‌دانستند که بالطبع باید این دیدگاه منفی‌تر که ممکن است موجب صحت کم‌تر پاسخگویی شود، مورد بررسی بیش‌تر قرارگیرد. اما در زمینه رئوس مهم‌تر پرسشنامه جهت ارزشیابی، مطالعه ما نشان داد که در مورد پرسشنامه دروس نظری، ویژگی‌های «معلم بودن» استاد (توانایی انتقال مفاهیم درسی، توجه به یادگیری و درک مطلب تدریس شده و...) علی‌رغم آن که از دیدگاه دانشجویان جزو رئوس مهم‌تر و مناسب‌تر جهت ارزشیابی محسوب می‌گردد، از نظر استادان به میزان کم‌تری اهمیت دارد، به عبارت دیگر مهم‌ترین وظیفه استاد یعنی آموزش به دانشجو در دیدگاه استادان مورد تردید قرار گرفته است که چنین نگرشی نگرانی‌هایی را در مورد کارایی آموزش در پی دارد. چنین تفاوت دیدگاهی در مورد پرسشنامه دروس عملی نیز مشاهده می‌شود. همچنین با مقایسه دیدگاه‌های استادان و دانشجویان درمورد مناسب‌بودن رئوس پرسشنامه دروس بالینی مشاهده می‌شود در حالی‌که استادان بر رئوس مربوط به «آموزش بیماری‌های شایع»، کنترل فراگیران و آموزش درمانگاهی تاکید دارند، دانشجویان، «ارتباط استاد با فراگیر و بیمار» و تفسیر مشکلات بالینی، را مناسب‌ترین موارد پرسشنامه می‌دانند. در این زمینه یعنی موارد مناسب‌تر برای پرسش جهت ارزشیابی مطالعات زیادی صورت گرفته ازجمله مطالعه رامسی[1] و همکاران در دانشگاه واشینگتن که نشان دادند دانشجویان ایجاد مشارکت در یادگیری توسط استادان را در بررسی کار یک استاد مهم می‌دانند(۱۶). همچنین مطالعه ترهان[2] و همکاران (۲۰۰۵) در ترکیه نشان داد که دانشجویان در میان رئوس مختلف ارزشیابی به رئوس مربوط به ارتباط استاد با دانشجو و انتقال مفاهیم اهمیت بیشتری می‌دهند(۱۷). مطالعه دانلی[3] و همکاران (۱۹۸۹) در دانشگاه میشیگان نیز نتایج مشابه را نشان داد(۱۸). دانک[4] (۲۰۰۳) در مطالعه خود در ناتینگهام نشان داد که از نظر استادان، سازماندهی و مدیریت کلاس، یاددهی به دانشجویان و برگزاری آزمون مناسب از اهمیت بالا در ارزشیابی استاد برخوردار است(۱۹). مطالعه مالی نورسکی[5] و همکاران (۲۰۰۴) در فرانسه دیدگاه مشابهی را از استادان در مورد ارزشیابی نشان داد(۲۰).

مطالعه برگمن[6] و همکاران(۱۹۹۰) در دانشگاه سین سیناتی نشان داد که دانشجویان به مهارت‌های ارتباطی و توانایی حرفه‌ای استادان اهمیت بیش‌تری می‌دهند(۲۱). مطالعه جاشی[7] و همکاران (۲۰۰۴) در نپال نیز نتایج مشابهی را نشان داد(۲۲). در مطالعات داخلی در این زمینه مطالعه حسینی و همکاران در قزوین قابل اشاره است که با بررسی دیدگاه دانشجویان در زمینه موارد مهم‌تر ارزشیابی نشان دادند تسلط بر موضوع درس و برقراری ارتباط با دانشجو از نظر دانشجویان اهمیت دارد(۲۳). مطالعه شکورنیا و همکاران در اهواز(۲۹) و اشرف و همکاران در شیراز(۲۴) و صابری و همکاران در کاشان نتایج مشابهی داشت اما کریمی و همکاران در یزد نشان دادند که استادان به ارزیابی ویژگی‌های

1. Romsay
2. Turhan
3. Donnelly
4. Donneck
5. Malinorsky
6. Bergman
7. Joshi

Archive of SID
www.SID.ir
[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-01]

ارتباطی و شخصیتی خود توسط دانشجویان اعتقاد ندارند. برخی از مطالعات دیگرنیز در این زمینه قابل اشاره است(۳۰- ۲۵).

درمجموع این مطالعه نشان داد از نظر اغلب استادان و دانشجویان، نحوه انجام ارزشیابی مناسب است. اما استادان به میزان قابل توجهی دارای نگرش منفی به آگاهی و صداقت دانشجویان می‌باشند و در مورد رئوس مهم‌تر در ارزشیابی استادان نیز تفاوت نظر بین استادان و دانشجویان وجود داردکه می‌تواند مربوط به عدم‌آشنایی کامل استادان با نظریه‌ها و نگره‌های نوین مبتنی بر نقش مهم فراگیران و "آموزش دانشجو محور" همچنین برخوردهای موردی با ارزشیابی غیرواقعی دانشجویان باشد که به نظر می‌رسد تدوین برنامه‌های آموزشی لازم جهت هم اندیشی بیش‌تر و نزدیک‌تر شدن دیدگاه‌های افراد درگیر در فرآیند ارزشیابی ضروری می‌باشد تا با دقیق‌تر کردن روند ارزشیابی استاد توسط دانشجو با استفاده از سایر روش‌های ارزشیابی بتوان آن را بهینه نمود.

محققین بر خود لازم می‌دانند مراتب سپاس خود را از اعضای محترم هیأت علمی، دانشجویان رشته پزشکی وکارکنان محترم‌آموزش دانشگاه‌علوم پزشکی مازندران که در انجام این تحقیق ما را یاری نمودند، ابراز نمایند .

فهرست منابع

۱. بازرگان عباس. ***ارزشیابی آموزشی،*** سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی، تهران- چاپ اول ۱۳۸۰، ۱۷.

۲. ولف ریچارد. ***روش‌های ارزشیابی آموزشی،*** ترجمه علیرضا کیامنش، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۱ . ۳۴ .

۳. اسداللهی پوراندخت، کمیلی ثانی حسین ، شکورنیا عبدالحسین، مدیری مهرداد مقایسه نظرات اساتید و دانشجویان در رابطه با ارزشیابی استاد، ***خلاصه مقالات هفتمین همایش‌کشوری آموزش پزشکی،*** تبریز۱۳۸۴، ۸۸ .

٤. صابری فرزانه، اکبری حسین، باقری اعظم، حسینیان معصومه، صبوری مریم، بررسی نظرات اساتید و دانشجویان در مورد فرم ارزشیابی اساتید علوم پایه توسط دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کاشان ۱۳۸۴ ***خلاصه مقالات هفتمین همایش کشوری آموزش پزشکی،*** تبریز، ۱۳۸۴، ۸۶ .

۵. قاسمی بهزاد، قادر مرزی محمود، بررسی روند نحوه انتخاب ضریب اطمینان در آزمون‌های مبتنی بر اعتماد در دانشجویان پزشکی، ***خلاصه مقالات هفتمین همایش -کشوری آموزش پزشکی،*** تبریز، ۱۳۸۴، ۸۶ .

٦. خوشباطن منوچهر، برزگر محمد، عطایی بهمن، ولی مجتبی، نظر خواهی از اساتید دانشگاه علوم پزشکی تبریز در مورد ارزشیابی استاد، ***مجله آموزش در علوم پزشکی،*** شماره هفتم، ۱۳۸۱، ۵۴ .

۷. طرهانی فریبا، ارزشیابی اساتید از دیدگاه دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی لرستان در سال تحصیلی ۸۱-۸۰، ***مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی،*** شماره هفتم، ۱۳۸۱، ۸۶ .

۸. جوادی مریم، شریفی مسعود، جوادی امیر. بررسی نظرات اعضای هیات علمی دانشگاه علوم- پزشکی قزوین در خصوص ارزشیابی استاد. ***فصلنامه آموزش پزشکی و توسعه.*** سال اول. شماره اول زمستان۱۳۸۴ : ۵۲-۴۸ .

۹. رحیمی بهلول و همکاران . ارزشیابی کیفیت آموزش دوره علوم پایه پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ارومیه، ***مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی،*** شماره هفتم: ۱۳۸۱ ، ۶۰ .

Archive of SID

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-01]

www.SID.ir

۱۰. حاجی آقا خانی سعید، نظرات استادان دانشکده پرستاری و مامایی در مورد ارزشیابی دانشجویان بر چگونگی تدریس آنها در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، ***ویژه نامه همایش کشوری آموزش پزشکی*** فروردین ۱۳۷۷ ، ۳۸-۳۶.

۱۱. ضیایی مسعود، میری محمد رضا، حاجی آبادی محمد رضا، آذرکار قدسیه، بررسی دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بیرجند نسبت به ارزشیابی استاد توسط دانشجو ***خلاصه مقالات هفتمین همایش- کشوری آموزش پزشکی***، تبریز، ۱۳۸۴ ، ۱۰۷ .

۱۲. غفوریان علی، بروجرد نیامهری،شکورنیا عبدالحسین، بررسی دیدگاه اساتید دانشگاه علوم پزشکی اهواز نسبت به بازخورد نتایج ارزشیابی استاد و بهبود کیفیت تدریس. ***مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی***، شماره هفتم ۱۳۸۱ ، ۹۲ .

۱۳. کریمی حسین، هادی ندوشن حسین، احرامپوش محمد حسن، عقیلی حسین، بررسی نظرات اعضاء هیئت علمی بالینی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد از فرم ارزشیابی و ارائه راهکار جدید. ***خلاصه- مقالات هفتمین همایش کشوری آموزش پزشکی*** ۱۳۸۴ ، ۱۱۲ .

۱٤. نویدیان علی، کیخانی اسدا... ، طبسی محمد علی، سرگری غلامحسین، بررسی نظرات اساتید- دانشگاه علوم پزشکی زاهدان نسبت به ارزشیابی استاد، ***خلاصه مقالات هفتمین همایش کشوری آموزش پزشکی***، تبریز، ۱۳۸۴ ، ۷۴ .

15. Stratton TD, Witzke DB,Freund MJ, Wilson MJ, Jacob RJ. Validating dental and medical students evaluation of faculty-teaching in an integrated, multi-instructor course. ***J Dent Educ.*** 2005 Jun; 69(6): 663-70.

16. Romsay PG, Gillmore GM, Iraby DM. Evaluating clinical teaching in the medicine clerckship: relation ship of instructor experience and training setting to rating of teaching effectiveness. ***J. Gen. Intern. Med.*** 1988; 3(4): 351-3.

17. Turho-n K, Yaris F, Nural E. Does instructor evaluation by-students using a WEB-based questionnaire-impact instructor performance?***Adv. Health Sci Edu. Theory. Pract.*** 2005; 12: 5-13.

18. Donnelly MB, Woolliscroft JO, Evaluation of clinical instructors by Hlird -year medical students. ***Acad. Med.*** 1989; 64(3): 169-64.

19. Dennick R. Long term retention of teaching skill after-attending the teaching Improvement ProJect: a longi tudinal-self Evaluation study. ***Med. Teach.*** 2003; 25(3): 314-8.

20. Malinovsky JM. Gardenalo, Barrier JH, Assessment of- teaching methods of anaes the siology and intensive care medicine in Trance: opinions of teacher and residents. ***Ann Fr Anes the Reanim*** 2004; 23(2): 124-31.

21. Bergman K, Gaitskill T. Faculty and student perceptions of effective Clinical teachers: an extension study. ***J. Prof. Nurs.*** 1990; 6(1): 33-44.

22. Joshi S, Pradhan A, Dinit H. Faculty opinion sur vey following-attendance to teacher training workshop in Kathmandu Medical College. ***Katmandu Univ. Med. J.*** 2004 ; 2: 51-55.

Archive of SID
[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-01]

www.SID.ir

۲۳. حسینی سیدمسعود،سرچمی رامین.دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی قزوین در مورد الویت‌های ارزشیابی اساتید. ***مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی قزوین.*** شماره ۲۲- تابستان ۱۳۸۱- ۳۳-۳۷.

۲٤. اشرف حسین. صبری محمدرضا، حق پناه سرانه، تعیین مهم ترین عوامل تاثیرگذار بر ارزیابی آموزش استاد از دیدگاه دانشجو. ***مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*** شماره هفتم، ۱۳۸۱، ۱۴.

25. Metclfe DH, Mathara M. Students. perception of good and bad teaching: report of a critical in cident study. ***Med. Edu.*** 1995; 29: 193-7.

۲٦. خلردی ناهید، شیخانی اکبر. مقایسه ارزشیابی استادان توسط دانشجویان. همکاران و استادان دانشکده پزشکی شاهد. ***پژوهش در علوم پزشکی. مجله علمی پژوهش دانشگاه اصفهان*** سال سوم، بهای۵۱،۱۳۷۷-۴۹.

۲۷. ایران فریسزین، ایزدی بابک، منصوری فیض ا...، رضایی منصور. دیدگاه اساتید- نسبت به شیوه ارزشیابی در دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه سال ۱۳۸۰. ***مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی،*** سال هفتم ۱۳۸۱ . ۲۲.

۲۸. نجفی پور صدیقه، امینی میترا، بررسی نظرات اساتید دانشکده علوم پزشکی جهرم نسبت به ارزشیابی استاد توسط دانشجو. ***مجله ایرانی آموزش درعلوم پزشکی.*** سال هفتم، ۱۳۸۱، ۱۱۸.

۲۹. شکورنیا عبدالحسین ، مطلق محمد اسماعیل، ملایری علیرضا، جهانمردی عبدالرضا، نظرات دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اهواز نسبت به ارزشیابی استاد. ***مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی،*** سال هفتم، ۱۳۸۱، ۷۷.

۳۰. توکل محسن، رحیمی مدیسه، تراجی سیما، بررسی ویژگی های استادان از دیدگاه دانشجویان ***ویژه نامه همایش کشوری آموزش پزشکی،*** فروردین ۱۳۷۷، ۳۴-۳۵.

Archive of SID

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-01]

www.SID.ir